

Draženko TOMIĆ
Gospić

FILOZOFIJA BONIFACA BADROVA

Sažetak

Smisao je ovoga rada napraviti presjek filozofije Bonifaca Badrova sa željom da to bude prinos osvjetljavanju povijesti filozofije na katoličkim učilištima u BiH. Filozofska misao Bonifaca Badrova zalazi u sva područja filozofije. U svojoj je biti skolastička te je okrenuta religioznom doživljaju. U prvom dijelu rada autor smješta Badrova u prostor i vrijeme, pojašnjava okolnosti u kojima je djelovao i značenje njegove filozofije za zajednicu kojoj je pripadao te analizira obujam i strukturu literature kojom se Badrov u znanstvenom radu služio. U drugom dijelu rada izlaže Badrovljevu kozmologiju: svijet koji je stvoren ni iz čega u sebi nosi trag božanskoga stvaranja. Iako kontingentan, svijet stvoren od Boga može i samostalno egzistirati, ali će imati svoj svršetak. Materija ne može imati ontološki prioritet nad duhom. U trećem dijelu rada autor izlaže antropologiju: Badrovljev je čovjek slobodno i razumno biće s moralnim zakonom, utjelovljeni duh i oduhovljeno tijelo, biće koje se želi divinizirati i biće koje je određeno za prekogrobni život. Predočen je i Badrovljev stav o egzistencijalističkoj filozofiji. Četvrti dio rada bavi se teodicejom: za Badrova je posljednji smisao filozofije razumska spoznaja Boga. Bog je biće koje ima apsolutnu egzistenciju, savršenu esenciju, savršenu razložnost, svijetu je transcendentna i imanentna zbilja, slobodan je, osoba i stvoritelj svijeta, tvorac je univerzalno obligatnoga moralnog zakona.

Ključne riječi: *filozofija, religija, Bog, čovjek, svijet, kozmologija, antropologija, teodiceja, egzistencija, moralni zakon.*

1. Život i djelo

1.1. Životopis i okruženje u kojemu je djelovao

Bonifac (Josip) Badrov rođen je u Livnu 19. studenoga 1896.¹ u gradskoj, zanatlijskoj obitelji. Pučku školu završio je u Livnu, gimnaziju u Visokom (1907.-1916.), bogosloviju u Sarajevu i u Kalocsi (1916.-1919.), a studij romanistike i filozofije u Fribourgu gdje je 1924. godine doktorirao (disertacija *La notion de la vie d'après Bergson*). U visočkoj gimnaziji predavao je njemački i francuski jezik (1921.-1922.), a kasnije filozofiju i francuski jezik (1923.), što će obilježiti njegov gotovo dvadesetogodišnji rad u gimnaziji (1924.-1941.). Od 1934. godine predaje filozofiju u Franjevačkoj teologiji u Sarajevu, od 1941. u zvanju redovitoga profesora. Bio je rektor Bogoslovije (1941.-1942. i 1945.-1948.), odgojitelj klerika, gvardijan samostana sv. Ante u Sarajevu (1941.-1942.) i definitor Franjevačke provincije Bosne Srebrene (1955.-1958.). Umirovljen je 1973. godine. Preminuo je 13. srpnja 1974. u Sarajevu u 78. godini života, 62. godini redovništva i 55. godini svećeništva.²

Kao filozof katoličke provenijencije, Badrov je cijeli život proveo u nimalo sklonom totalitarnom režimu. Ipak, njegova nazočnost i angažman, napose znanstveni, ostavio je dubok trag u Franjevačkoj provinciji Bosni Srebrenoj. U pedeset i dvije godine predavačkoga staža odgojio je naraštaje đaka i studenata koji ga se sjećaju kao radina, profinjena, istinoljubiva i pravedno stroga profesora, s istančanim osjećajem za ukus.

1 U većini izvora spominje se datum 11. studenoga 1896. Datum, izgleda, nije točan. Novi podatak - 19. studenoga - nalazi se u niže citiranim člancima Mire Vrgoča i spomenici visočke franjevačke gimnazije.

2 Usp. Ante MATKOVIĆ, "Životni put o. Bonifaca dra Badrova", *Dobri pastir*, 19-20, 1970., br. 1-4, str. 307-308; Željko PAVIĆ, "Prinos fra Bonifaca Badrova razvoju neoskolastičke misli u BiH", *Bosna Franciscana*, 7, 1999., br. 11, str. 85; Miro VRGOČ, "Fra Bonifac Badrov (1896.-1974.): Život i rad", *Bosna Franciscana*, 4, 1996., br. 6, str. 21 s.; Ignacije GAVRAN, "Nad grobom pok. dra fra Bonifaca Badrova", *Dobri pastir*, 14, 1974., br. 1-4, str. 277; Srećko DŽAJA, "Oproštajni govor od dra Bonifaca Badrova", *Dobri pastir*, 14, 1974., br. 1-4, str. 273 s.; "Badrov, Bonifac", u S. PAVIĆ (ur.), *Franjevačka klasična gimnazija u Visokom 1882-1982*, Franjevačka klasična gimnazija, Visoko, 1983., str. 122.

1.2. Spisateljski rad

Osim što je bio predavač, Badrov se gotovo pola stoljeća (1925.-1973.) bavio i spisateljskim radom. Njegov opus čini 115 bibliografskih jedinica, među kojima i dvije knjige: *Fra Lovro Karaula* (Sarajevo, 1925.) i *La notion de la vie d'après Bergson* (Sarajevo, 1926.).³

Prije drugih valja spomenuti njegove studije o filozofima 20. stoljeća (S. Kierkagaard, M. Blondel, L. Lavelle, M. Heidegger, J. P. Sartre, K. Jaspers, G. Marcel, E. Stein, N. Berdjajev, D. von Hildebrand i B. Spinoza). Ti uradci plijene temeljitim poznavanjem građe, jasnim izlaganjem i konciznim kritičkim osvrtom. U susretu s egzistencijalističkom filozofijom začeti su članci čije su teme fenomen boli, škrtosti, zla, smrti, ljubavi i prijateljstva. Vrijedne spomena svakako su i njegova skripta iz svih filozofskih predmeta poučavanih na teologiji. Odlikuju se zamjetnom jezgrovitosti, profinjenošću i lakoćom stila.⁴

Uratke iz područja povijesti, teologije i duhovnosti Badrov je objavljivao u *Jugoslavenskom listu* (1926.), *Franjevačkom vijesniku* (1927.-1929., 1933.) (bio je jedan od pokretača ovoga lista te stalni suradnik, a od lipnja 1928. do rujna 1929. i urednik), *Kalendaru sv. Ante* (1927./1928., 1934./1935., 1940., 1942., 1945.), *Glasniku sv. Ante Padovanskog* (1932.-1936., 1938., 1940.-1941., 1943.), *Hrvatskoj prosvjeti* (1930.), *Spomenici Franjevačke klasične gimnazije u Visokom* (1932.) i *Dobrom pastiru* (1951.-1973.).⁵

Široj čitateljskoj publici u godišnjaku *Dobri pastir* Badrov nastoji približiti knjiženo stvaranje izabranih, mahom francuskih književnika u prikazima duhovnih profila Andrea Gidea, Françoisisa Mauriaca i Paula Claudela, napise o Ernstu Hellou, Jeanu Richapinu, Georgu Brandesu, Henriku Ibsenu, Katarini Mansfield i Lavu Tolstoju. Ne treba zanema-

3 Usp. Ivan BUBALO, "Čitajući opus o. Bonifaca Badrova – utisci", *Dobri pastir*, 19-20, 1970., br. 1-4, str. 311; M. VRGOČ, *nav. dj.*, str. 25, 32.

4 Usp. I. BUBALO, *nav. dj.*, str. 312; I. GAVRAN, *nav. dj.*, str. 277 s.; M. VRGOČ, *nav. dj.*, str. 31; opširnije: Mile BABIĆ, "Filozofske studije Bonifaca Badrova", u Bonifac BADROV, *Sabrana djela: Sv. I., Filozofske studije*, Franjevački samostan Gorica – Livno i Franjevačka teologija Sarajevo, Livno – Sarajevo, 1997., str. XIII-XXV (U nastavku teksta rabi se kratica "SD I"); Ž. PAVIĆ, *nav. dj.*, str. 82-111; S. DŽAJA, *nav. dj.*, str. 274.

5 Usp. "Badrov, Bonifac", *Hrvatski bibliografski leksikon*, sv. 1, Jugoslavenski leksikografski zavod MK, Zagreb, 1983., str. 340; I. BUBALO, *nav. dj.*, str. 311; I. GAVRAN, *nav. dj.*, str. 277; A. MATKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 308.

riti ni njegovih sedamnaest prikaza knjiga kao ni smrtopise, izvješća o suvremenim događanjima u Bosni i franjevačkom redu. Od radova iz povijesti, uz već navedenu knjigu o fra Lovri Karauli, nalazimo iscrpne studije o premještanju franjevačkih bogoslova iz Đakova u Ostrogon te odjeku Svibanjske deklaracije u Bosni 1928. godine. Vlastiti književni pokušaji su mu *Izvatci iz Dnevnika* i *San brata Abrahama Markotića*.⁶

1.3. Literatura kojom se služi u znanstvenim radovima

Za izradbu svojih znanstvenih radova Badrov se služio vrlo opsežnom literaturom. Za filozofske studije i skripta navedeno je 180 različitih naslova. Dominiraju djela na francuskome i njemačkome, ali nisu zanemariva ni ona pisana engleskim, latinskim te srpskim i hrvatskim jezikom.

Najviše literature koju citira godinom tiskanja potječe iz četrdesetih (30 naslova) i pedesetih (32 naslova) godina prošloga stoljeća. Uočljivo je da prati isključivo suvremenu literaturu.⁷ Prilikom izradbe studija o pojedinim filozofima Badrov se redovito služi izvornim radovima autora. Rjeđe rabi komentare.

Glede metodologije citiranja u filozofskim studijama i književnim radovima, u "tijelo" teksta stavlja (najčešće dva) velika slova abecede kao kraticu citiranoga djela te broj stranice. Na kraju studije stoji tumačenje kratica.⁸ U skriptama Badrov ne navodi bilješke ni u tekstu ni na kraju teksta, nego tek popis literature iza uvodnoga dijela.⁹

6 Usp. I. BUBALO, *nav. dj.*, str. 311 s.; M. VRGOČ, *nav. dj.*, str. 30.

7 Zorno o tome svjedoči podatak da je najstariji preuzeti naslov tiskan 1893. (M. BLONDEL, *L' Action* citiran u studiji "Filozofija Maurice Blondela"), a najmlađi 1970. godine (Hans ROTTER, *Strukturen sittlichen Handelns: Liebe als Prinzip der Moral*, Innsbruck – Mainz), citiran u građi za *Etiku*. Najmlađe citirano djelo na hrvatskom jeziku jest 12. izdanje *Opće pedagogije* iz 1969. godine (Pedagoško-književni zbor, Zagreb).

8 Evo kako citira jedno od djela L. Lavellea: "IO = *Introductions à l' ontologie*. Presses Universitaires de France, Paris, 1951." "Spiritualistička filozofija Louis Lavelle-a", SD I, str. 416.

9 Glede literature koja je rabljena za skripta, svojom raznolikošću ističe se ona za *Logiku*. Navedena su dvadeset i dva djela (na šest jezika: njemačkome, francuskome, engleskome, hrvatskome, srpskome, latinskome), počevši od onih čija je temeljna nakana iznošenje Aristotelove logike do suvremenih nazora sadržanih u djelima različitih autora (Husserl, Wittgenstein, Whitehead-Russel i dr.). Od autora na hrvatskom jeziku navedeni su Đ. Arnold, V. Filipović, i J. Večerina. Usp. "Logika", B. BADROV, *Sabrana djela: Sv. II., Predavanja iz filozofije*, Franjevački samostan Gorica - Livno i Franjevačka teologija Sarajevo, Livno – Sarajevo, 1997., str. 15 s. (U nastavku teksta rabi se kratica "SD II")

2. Kozmološka shvaćanja u Badrovljevoj filozofiji

Povlašteno mjesto u filozofskoj misli Bonifaca Badrova zauzimaju razmišljanja o svijetu i naravi njegovih načela. Fascinira kompaktnost njegova sustava koji ide korak po korak od pojavnosti ovoga svijeta k temeljnim principima. To je hod skolastičara navikla u svemu vidljivom (i nevidljivom) tražiti trag Stvoritelja. Ali, Badrov se ne oslanja samo na zadana područja povijesno-filozofskih tumačenja, nego se, otvarajući “knjigu prirode”, rado zagleda u suvremena dostignuća znanosti¹⁰ te i njih skladno ugrađuje u svoj sustav.

2.1. Kozmologija

Badrovljeva kozmologija nije deduktivna. Kada govori o *materiji uopće*,¹¹ Badrov polazi od kategorijalnih osobina pojavnoga svijeta (kvantiteta,

¹⁰ Za primjer uzmimo govor o odnosu kvalitete i kvantitete gdje se Badrov služi novijim spoznajama o elektromagnetnoj naravi materije. Usp. “Povijest filozofije”, SD II, str. 96, 97, 185, 197, 211, 216; “Kozmologija”, SD II, str. 375-377; “Teorija spoznaje”, SD II, str. 561. Nadalje, u objašnjenju podrijetla živoga na Zemlji ne libi se pozvati na arheološka iskopavanja fosila. Usp. “Kozmologija”, SD II, str. 393; “Teodiceja”, SD II, str. 417.

¹¹ Usp. “Kozmologija”, SD II., str. 375 i dalje.

protežnost, mjesto,¹² prostor,¹³ vrijeme,¹⁴ aktivnost,¹⁵ gibanje, kvaliteta)¹⁶ i

- 12 Zanimljiva je rasprava o odnosu tijela, prostora i mjesta. Badrov označuje nemogućom simultanu prisutnost više tijela na jednome istom mjestu (*kompenetracija*), osim duhova, te simultanu prisutnost jednoga te istoga tijela na više mjesta (*multilokacija*). Dalje se pita jesu li kompenetracija i multilokacija apsolutno, tj. metafizički nemoguće. Na to ga pitanje navode primjeri iz života svetaca te nekoliko biblijskih izvješća. Da bi sačuvalio njihovu istinitost, Badrov niječe apsolutnu nemogućnost kompenetracije: jedno tijelo svojom ekstenzijom može biti na istome mjestu s nekim drugim tijelom koje je također ekstenzivno (*circumskriptivna kompenetracija*) stoga što nemogućnost kompenetracije (neproničnosti) ne pripada biti kvantitete i stoga što se isti može božanskom moću suspendirati. Također, niječe apsolutnu nemogućnost multilokacije: multilociranje ne znači multipliciranje supstancijalnoga bitka (o kojemu ovisi jedinstvo tijela) nego samo prostorne ekstenzije. A kako je ta tek sekundarni učinak kvantitete, Badrovu je lakše shvatiti "da je isto tijelo circumskriptivno na više mjesta, nego da je na jednom mjestu circumskriptivno, a na drugom definitivno prisutno." "Kozmologija", SD II, str. 357 s.
- 13 Važno filozofsko pitanje glasi: Je li prostor (a samim time i svemir) konačan ili beskonačan? Badrov jednostavno odgovara: "Sve stvoreno je konačno! Prostor (svemir) je konačan i ima svoje granice, izvan kojih nema ništa." "Kozmologija", SD II, str. 363. No, s obzirom na pitanje što se fizikalno događa na granici prostora (svemira) i u njegovoj blizini, kao i što doživljavaju moguća inteligentna bića koja žive na granicama prostora (svemira), Badrov ponizno konstatira filozofovo neznanje. Usp. "Kozmologija", SD II, str. 363; "Povijest filozofije", SD II, str. 110; "Opća metafizika ili ontologija", SD II, str. 280; "Teodiceja", SD II, str. 435; "Psihologija", SD II, str. 457.
- 14 S obzirom na sukcesivne momente vremena (sadašnjost, prošlost i budućnost), Badrov smatra da u genezi vremena budućnost ima karakter virtualnosti i neku vrstu prednosti, kao prelazak iz mogućnosti u egzistenciju. Sadašnjost pak u opreci prema budućnosti i prošlosti ima karakter objektivnosti. Ona je neprestana transformacija moguće u realiziranu egzistenciju, susret čovjekova ja i svemira. Naprotiv, prošlost je misao koja ima egzistenciju u sadašnjosti sjećanja. Ona je čovjekova duhovna sadašnjost, bitak koji je sam sebi dao. Badrov je doživljava kao jedinu realnost. Usp. "Povijest filozofije", SD II, str. 264; "Kozmologija", SD II, str. 365; "Ateistički egzistencijalizam", SD I, str. 182 s.
- 15 Badrov se pita može li aktivno tijelo prenositi svoju aktivnost na udaljeno tijelo s kojim nije u kontinuitetu (*actio in distans*) a da ne djeluje na posredna tijela. Sagledavajući mišljenja filozofa, on utvrđuje fizičku nemogućnost takve aktivnosti zbog postojanja posrednih tijela i udaljenosti koje takvu aktivnost sprječavaju ili umanjuju. Glede metafizičke mogućnosti djelovanja tijela na daljinu Badrov se (protiv skolastičkih filozofa te Leibniza i Newtona) opredjeljuje za stav: "Nema ništa apsurdnog u tome da se zamisli čisto kauzalni utjecaj bez prisutnosti na istom mjestu, jer dvostruka relacija dominacije i ovisnosti, koja sačinjava tvornu kauzalnost i definira akciju, jest po sebi neovisna o kvantitativnom kontaktu." "Kozmologija", SD II, str. 372.
- 16 Postojanje kvalitete za Badrova je neupitno, ali ono što ga zanima jest pitanje jesu li kvalitete subjektivni fenomeni ili realna svojstva tijela. Priklanja se drugoj tvrdnji. Smatra da time nije u kontradikciji s fizičkim činjenicama nego istinitom pokazuje tvrdnju da se osjetilima zamjetljive kvalitete očituju elektromagnetskim titrajima ili mehaničkim gibanjima zraka kao popratnim fenomenima. Badrov oduzima znanosti pravo na tvrdnje o tome jesu li osjetilima zamjetljive kvalitete realno u tijelima jer znanost promatra samo kvantitativni aspekt

onda istražuje intimnu narav materije.¹⁷ Pritom ne zaobilazi ni jedno od važnijih (povijesnih) rješenja¹⁸ naznačene problematike. Potom iznosi kritiku te na kraju izlaže stav koji se njemu čini najbliži istini. Nerijetko je to upravo tomistički stav,¹⁹ ali ne bez osebujnih opaskâ i ponekih originalnih rješenja.²⁰ Možda je još očitiji primjer Badrovljeve metode govor *o živoj materiji*.²¹ Tu on ponajprije utvrđuje da postoji nešto što nazivamo živo, i opet nešto što je uskraćeno za taj životni princip. Nastoji utvrditi u čemu se sastoji taj životni princip²² i onda pobrojati različitosti u pojavnostima živoga.²³ Naposljetku, govoreći *o svijetu kao cjelini*²⁴ otkriva da taj svijet ima svoje jedinstvo,²⁵ svoj tvorni i finalni uzrok koji on naziva Bogom.²⁶

-
- fenomena, odnosno svodi kvalitetu na kvantitetu. Usp. "Povijest filozofije", SD II, str. 96, 97, 185, 197, 211, 216; "Kozmologija", SD II, str. 375-377; "Teorija spoznaje", SD II, str. 561.
- 17 "Bit materije možemo spoznati samo ako znamo njezino porijeklo. A to je porijeklo stvaralački akt Božji. Materijalni bitak odgovara vječnom planu Božjem. Božanske ideje ostvaruju se u njemu. Red, zakonitost, stabilnost koja vlada u materijalnom svijetu, pa i u malom svijetu atoma, mogu se samo tako istumačiti." "Kozmologija", SD II, str. 381. Također usp. "Metodologija", SD II, str. 73 s.; "Kozmologija", SD II, str. 377-380; "Teodiceja", SD II, str. 422; "Psihologija", SD II, str. 521; "Filozofija znanosti", SD II, str. 597, 601.
- 18 Radi se o znanstvenim (atomizam, elektronska teorija, kvantna teorija, valna teoriju) i metafizičkim teorijama (atomizam, Descartesov mehanicizam, dinamizam i hilemorfizam) o materiji. Usp. "Metodologija", SD II, str. 73 s.; "Kozmologija", SD II, str. 377-382; "Teodiceja", SD II, str. 422; "Psihologija", SD II, str. 521; "Filozofija znanosti", SD II, str. 597, 601.
- 19 U materiji se pretpostavljaju dva različita principa: *materia prima* i *forma supstantialis*. Ta dva principa, po sebi nepotpuna, svojim spajanjem daju različita tijela (*materia secunda*). Usp. "Povijest filozofije", SD II, str. 109, 157, 159, 165, 169; "Kozmologija", SD II, str. 385.
- 20 Badrov ovako rješava poteškoće hilemorfizma: "Materija je uistinu informirana ali ta joj informacija dolazi ne od neke forme, koja bi bila imanentna materiji nego od transcendentne forme ili egzemplarne ideje, po kojoj materija dobiva svoju strukturu i određeni kvantitet. Formalna kauzalnost jest dakle realizacija materije prema egzemplarnoj ideji, prema finalnom uzroku. Ta egzemplarna ili finalna ideja jest princip dinamičke koncepcije svijeta, koju mehaničko shvaćanje zabacuje i zadržava samo tvornu kauzalnost." "Kozmologija", SD II, str. 387 s.
- 21 Usp. *isto*, str. 389 i dalje.
- 22 Badrov se pita kakve je vrste taj princip. Načelo jedinstva nije nešto samostalno nasuprot organskoj materiji i organskim silama, nego unutar materije s njom tvori nedjeljivu organsku cjelinu, s njom nastaje i nestaje. Samo u čovjeka to načelo može egzistirati neovisno o tijelu. Usp. *isto*, str. 391 s.
- 23 "...srodnost (je) među vrstama samo idealna: ona rezultira iz činjenice da su različita živa bića zamišljena prema jednom zajedničkom planu. A to pretpostavlja stvaralačku koncepciju Božju i prelazi okvir znanosti." *Isto*, str. 399.
- 24 Usp. *isto*, str. 400 i dalje.
- 25 Veli da to jedinstvo svemira nije supstancijalno nego dispozitivno, jedinstvo reda, što podrazumijeva da čitav svemir ima jedan te isti tvorni i finalni uzrok. Usp. *isto*, str. 400, 402.
- 26 Uočava da stvorenja svoju svrhu postojanja i posljednji cilj imaju u slavljenju Boga: "Ne-

Usud svijeta put je prema krajnjem cilju koji je zacrtao Bog, a to je sveto-pisamska vizija novoga neba i nove zemlje.

2.2. Osnovne postavke o svijetu

2.2.1. Svijet je stvoren

Filozof nalazi da svijet nema i ne može imati dostatan razlog egzistiranja u sebi – on može biti, ali i ne biti. Iz toga zaključuje da svijet mora imati uzrok u biću koje po svojoj biti egzistira.²⁷ Isključivi privilegij toga bića jest stvaranje. Nijekanje stvaranja dovodi do apsurdnosti: svijet, iako bitno nesavršen, ima u sebi razlog svoje egzistencije. Naravno, Badrov ne previđa da je stvaranje tajna, ali jedino ta tajna rasvjetljava sve druge.²⁸

On nailazi na činjenice zakonitosti, harmonije i finaliteta u svijetu koje pretpostavljaju jedno inteligentno i voljno, dakle osobno apsolutno biće. Nalazi da bezuvjetan karakter moralnoga zakona i cijeli moralni poredak vane za najvišim i osobnim zakonodavcem.²⁹ Zato konstatira da je svijet stvorio Bog i da je to jedini način kako se može protumačiti postojanje svijeta.³⁰

razumna stvorenja slave Boga samo materijalno, to jest samom svojom egzistencijom, a razumna stvorenja čine to i formalno, tj. svjesno slaveći Boga i težeći za Bogom kao svojim zadnjim ciljem." *Isto*, str. 404.

27 Usp. "Metodologija", SD II, str. 75; "Opća metafizika ili ontologija", SD II, str. 298; "Kozmologija", SD II, str. 404; "Teodiceja", SD II, str. 418, 437.

28 Usp. "Teodiceja", SD II, str. 446.

29 Usp. "Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa", SD I, str. 233 s.; Tako je za Badrova svako otkriće novoga zakona u materijalnom svijetu svojevrstan susret s Bogom koji se u toj zakonitosti očituje: "Tko u toj zakonitosti ne vidi plan Božji, taj nije prodro u bit materije!"

30 "Porijeklo svijeta od Boga i karakter stvorenosti, toliko su očiti da metafizičko oko zapaža u njemu pečat Stvoritelja, odsjev realnosti Božje." "Povijest filozofije", SD II, str. 101. Usp. "Kozmologija", SD II, str. 363, 404; "Teodiceja", SD II, str. 436, 447; "Opća metafizika ili ontologija", SD II, str. 313; "Etika", SD II, str. 728; "Ateistički egzistencijalizam", SD I, str. 200; "Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa", SD I, str. 235.

2.2.2. *Stvoreni svijet može i samostalno egzistirati*

S obzirom na način nastanka, Badrov smatra da je svijet mogao nastati samo stvaranjem bez preegzistentne materije.³¹ Djelovanje stvorenih bića ograničuje se na proizvođenje supstancijalnih i akcidentalnih promjena u već egzistentnim tijelima (supstancijama).³² Ne smatra nespojivom činjenicu da svijet može (relativno) samostalno egzistirati i opet biti Božje stvaranje: stvaranje ima smisla samo ako bića koja nastaju stvaralačkim aktom Božjim ne ostaju subjektivni modaliteti božanstva nego dobivaju relativnu autonomiju svoga bitka.³³ Badrov se čuva krajnosti. Ne želi zapasti u poteškoće idealizma,³⁴ ali ni materijalizma.³⁵

2.2.3. *Svijet će imati svoj svršetak*

Neminovnost svršetka svijeta Badrov vidi već u zakonitosti entropije – sve će se energije naposljetku pretvoriti u toplinu. A kada se to jednom dogodi i svugdje bude jednaka temperatura, nikakvo gibanje ne će biti moguće jer se ono temelji na principu napetosti sila. Nadalje, činjenica da tijela stalno emitiraju energiju, i time jedan dio svoje mase, navodi na zaključak da će se najposlije materija u svijetu raspasti. A mogućnost sruza Zemlje s drugom kozmičkom silom Badrov opravdava i biblijskim citatima.³⁶ To još nije kraj Badrovljeve kozmologije. Njezine završne ri-

31 Usp. "Opća metafizika ili ontologija", SD II, str. 299; "Kozmologija", SD II, str. 387; "Teodiceja", SD II, str. 446; "Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa", SD I, str. 235; "Konkretna filozofija Gabriela Marcela", SD I, str. 441.

32 Usp. "Opća metafizika ili ontologija", SD II, str. 340; "Kozmologija", SD II, str. 370; "Teodiceja", SD II, str. 446.

33 Usp. "Ateistički egzistencijalizam, J. P. Sartre", SD I, str. 200.

34 "Objektivni svijet nije produkt objektivacije duha. Nije samo subjekt kreacija Boga, nego i objekt. Čovjek ne može ništa stvoriti: samo je Bog Stvoritelj. Tvrditi da je objektivni svijet iluzija, znači zapasti u sve poteškoće idealizma." "Egzistencijalna filozofija Nikolaja Berdjajeva", SD I, str. 327.

35 "Materija je raspršeni bitak: ona ne može biti puni i apsolutni pozitivni bitak. Svijest se uzdiže iznad materije. Bez duha koji je spoznaje, materija, iako bi postojala, bila bi kao da i ne postoji, jer nitko ne bi znao za njezino postojanje..." "Povijest filozofije", SD II, str. 274.

36 "Ali će doći dan Gospodnji kao lopov: a taj će dan nebesa iščeznuti s velikom lomljivom, počela će se u ognju rastopiti, a zemlja se sa svojim ostvarenjima neće više naći." (2 Pt 3,10)

ječi su: "...potom opazih 'novo nebo i novu zemlju', jer su iščezli prvo nebo i prva zemlja..." (Otk 21,1).³⁷

3. Antropološka shvaćanja u Badrovljevoj filozofiji

Svoja filozofska istraživanja Badrov je nakon rata morao staviti "pod okrilje sakristije". Neoskolastičku su filozofiju komunisti smatrali izrazito klerikalističkom i suprotnom revolucionarnoj ideologiji novoga, socijalističkog društva. Središnja točka napetosti i razmimoilaženja između materijalizma i Badrovljeve metafizike prepoznatljiva je u pozicioniranju i razumijevanju čovjeka i njegova tubitka u svijetu. Oprečno materijalizmu, koji čovjeka shvaća samo kao proizvod evolucijskoga procesa u prirodi, Badrov čovjeka shvaća (prvo) kao krunu i vrhunac Božjega stvaranja. Osim toga, neprestano (drugo) ističe čovjekovu razumsku sposobnost kao ono najkarakterističnije za čovjeka, što nikada ne može potpuno izgubiti jer tada više ne bi bio čovjek. Ta mu sposobnost omogućuje da bude slobodno i odgovorno biće te upozna opstojnost Božju.

3.1. Antropologija

Badrov čovjeka prepoznaje kao biće s dubokom težnjom trajanja za sebe i za one koje ljubi, ali ga prepoznaje i kao ograničeno, kontingentno i relativno biće. Uočava da bit čovjeka nije moguće shvatiti samo iz ljudske perspektive. Ako se to pak učini, time ga se osuđuje na brigu i tjeskobni strah. Kako ljudska egzistencija ne bi postala tragična egzistencija, kao nužni postulat smisla čovjekova života Badrov pretpostavlja jedno beskonačno, nužno i apsolutno biće.³⁸ Nakon što svjetlom svojga razuma čovjek prepozna postojanje jednoga takva bića,³⁹ želi stupiti

37 Usp. "Kozmologija", SD II, str. 406.

38 Usp. "Ateistički egzistencijalizam", SD I, str. 178; "Povijest filozofije", SD II, str. 266, 273 s.; "Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa", SD I, str. 237 s.

39 "Ako je čovjek stvoren na sliku Božju (...) onda je i ljudski razum odraz božanskog razuma, i bilo bi apsurdno kad on, u svojoj težnji za spoznajom, ne bi mogao doći do najtemeljnije i najvažnije spoznaje – spoznaje egzistencije Božje. Ta nemogućnost spoznaje Boga bila bi za čovjeka u pravom smislu riječi metafizičko zlo." "Konkretna filozofija Gabriela Marcela", SD I, str. 441 s.

u kontakt s njim – divinizirati se.⁴⁰ Želju za divinizacijom Badrov drži solidnom osnovom na kojoj se mogu graditi odnosi među ljudima; divinizirano čovječanstvo jest idealna zajednica ljudi.⁴¹

U Badrovljevu filozofskom sustavu čovjek je bitno slobodno biće.⁴² Međutim, uočava da je to ipak sloboda stvorenoga i ograničenoga bića, pa samim time ne i apsolutna i neograničena. Nad čovjekovom slobodom “bdiju” razum, koji je oplemenjuje i uzdiže, te norme i zakoni koji je obligiraju.⁴³ U intimnosti savjesti javlja se moralni zakon kao glas jednoga višeg, transcendentnog, božanskog svijeta; nameće se apsolutno; vječan je, univerzalno obligatan i nepromjenjiv. Badrov traži vječnu sankciju za moralne čine.⁴⁴

Shvaćanje čovjeka i dihotomije njegova bića (utjelovljeni duh i oduhovljeno tijelo), koje ipak tvori jedinstvo (antinomične) ljudske osobe, za Badrova je misterij. Tu tajnu moguće je otkriti u čovjekovu duhovnom principu koji daje jedinstvo njegovim stanjima i aktima. To je duša.⁴⁵

40 “Čovjekovo dostojanstvo izlazi iz njegova božanskog porijekla i određenja. On je ne samo konačno nego i beskonačno biće, on je slika Božja, pozvan da divinizacijom svoga bića ostvari svoje ‘vječno lice.’” “Egzistencijalna filozofija Nikolaja Berdjajeva”, SD I, str. 326.

41 Usp. “Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa”, SD I, str. 235; “Povijest filozofije”, SD II, str. 271 s., 275 s.; “Ateistički egzistencijalizam”, SD I, str. 189, 200. “Samo je ljubav princip kohezije i harmonije među ljudima. Ona ima svoj metafizički temelj u Bogu, jer Bog je ljubav. I zato je samo teocentrični humanizam integralni humanizam. To Sartre nije shvatio.” “Ateistički egzistencijalizam. J. P. Sartre”, SD I, str. 191.

42 “Privilegij slobode darovan mu je od Boga, slobodnog duhovnog bića, koje može dati egzistenciju i drugim bićima kao imitacijama svoje božanske biti. Bog respektira tu čovjekovu slobodu (...) sve do mogućnosti nijekanja njegove (Božje) egzistencije.” “Ateistički egzistencijalizam. J. P. Sartre”, SD I, str. 200.

43 Usp. “Ateistički egzistencijalizam”, SD I, str. 200; “Povijest filozofije”, SD II, str. 275; “Egzistencijalna filozofija Nikolaja Berdjajeva”, SD I, str. 330.

44 “Čovjek se u vremenu odlučuje za vječnost. Odlučujući se za moralni zakon ili protiv njega, čovjek se odlučuje za samo vječno Dobro ili protiv njega. Vječnost je u terminu volje, pa je vječnost i u sankciji. A to je savršena pravednost (...) Jasno je da sudbina onih koji su činili zlo ne može biti ista kao sudbina onih koji su činili dobro. Dobro je u svojoj metafizičkoj biti, afirmacija Boga, a zlo njegova negacija. Bog ne može i afirmirati i negirati samog sebe. Svetost i Pravednost Božja traže da zlo bude rastavljeno od dobra radikalno, definitivno i kroz svu vječnost. Tom rastavom nastaje pakao.” “Egzistencijalna filozofija Nikolaja Berdjajeva”, SD I, str. 330; Usp. “Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa”, SD I, str. 235.

45 Usp. “Egzistencijalna filozofija Nikolaja Berdjajeva”, SD I, str. 329-330.; “Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa”, SD I, str. 237.

3.2. Egzistencijalistička filozofija

Bonifac Badrov egzistencijalističku filozofiju označava kao “posebnu struju u suvremenoj filozofiji, za koju je misterij egzistencije glavni filozofski problem”.⁴⁶ Svraća pozornost na to da pojam “egzistencija” podrazumijeva “ljudsku egzistenciju” – u njoj se zrcali svijet i bitak. Tako egzistencijalistička filozofija tretira probleme ljudske osobe, slobode, odnosa među ljudima, tragičnosti ljudske sudbine, ograničenosti i prolaznosti svega. To je filozofija konkretnoga čovjeka u njegovim različitostima i posebnostima. Protivno je to esencijalističkoj filozofiji koja nerijetko apstrahira od takva promatranja ljudske zbilje i više se oslanja na općenito i zajedničko, ali i idealizmu koji je suvereno prelazio preko konkretnih problema ljudske egzistencije te, naposljetku, filozofskim sustavima bez filozofske problematike (matematička logika, jezična sintaksa i semantika, filozofija svakidašnjega jezika).⁴⁷

Otvorenost egzistencijalističke filozofije prema fenomenologiji i književnoumjetničkom stvaranju Badrov tumači činjenicom naglašene iracionalnosti ljudske egzistencije koja se očituje u emocionalnim stanjima i voljnim aktima. Analiziranje ovih stanja i akata uvodi u misterij egzistencije. Međutim, upravo zatvaranje egzistencijalističke filozofije u subjektivnost ljudske egzistencije po Badrovu je i najveća opasnost. Time egzistencijalizam postaje “okrutni izražaj vremena u kojem je nastao – izražaj napuštenog, zatvorenog, osamljenog, zatočenog i na smrt osuđenog čovjeka. Čovjeka prepuštenog neshvatljivoj sudbini i čuvstvu nemira, tjeskobe i brige.”⁴⁸

Razliku među egzistencijalističkim filozofima Badrov pravi na osnovi stava o odnosu egzistencije i Boga: ateistički egzistencijalizam shvaća ljudsku egzistenciju kao apsolutno izoliranu egzistenciju (M. Heidegger, J.-P. Sartre) i teistički egzistencijalizam autentičnom egzistencijom drži

46 “Ateistički egzistencijalizam”, SD I, str. 177. Usp. “Povijest filozofije”, SD II, str. 261; “Sören Kierkegaard”, SD I, str. 471.

47 Usp. “Povijest filozofije”, SD II, str. 261; “Ateistički egzistencijalizam”, SD I, str. 177; “Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa”, SD I, str. 236; “Sören Kierkegaard”, SD I, str. 471.

48 “Spiritualistička filozofija Louis Lavelle-a”, SD I, str. 408.

samo onu koja se veže s transcendentnim i apsolutnim (S. Kierkegaard, K. Jaspers, G. Marcel, N. Berdjajev).⁴⁹

3.3. Govor vjere

Poseban dio Badrovljeva stvaralaštva, koji se ovdje jedva dotiče, jest njegov govor o čovjekovoj transcendentnoj perspektivi u smislu objave i vjerskih istina. Kada govori s ovih polazišta, Badrov govori o tajnama: utjelovljenje je tajna ljubavi, tajna je čovjek, tajna su njegove osobine, tajna su strasti... Dok "Badrov metafizičar" promatra svijet, njegovo razumsko svjetlo prodire do najdubljih struktura bića i bitka, a "Badrov praktični vjernik" ističe da je cijeli svijet prekriven koprenom ljubavi koja skriva i razotkriva dubinu misterija.

4. Badrovljeva teodicejska shvaćanja

4.1. Bog u sebi

Badrov je mišljenja kako znanje o svijetu i čovjeku može biti potpuno samo onda ako dovodi do apsolutno savršenoga bića, prvoga uzroka i posljednjega cilja svih stvari. Takvo biće potpuno nadilazi ljudska osjetila.⁵⁰ Bog je beskonačna supstancija i prvi uzrok svega. On je jednostavan (nesastavljen),⁵¹ jedinstven i jedini,⁵² nepromjenjiv,⁵³ neizmjeran,⁵⁴ vje-

49 Usp. "Povijest filozofije", SD II, str. 262, 273; "Ateistički egzistencijalizam", SD I, str. 178; "Sören Kierkegaard", SD I, str. 471.

50 Usp. "Teodiceja", SD II, str. 409.

51 "Bog nije sastavljen od supstancijalnih dijelova (...) materije i forme (...) esencije i egzistencije (...) akta i potencije (...) Bog je dakle čisti Duh (...) Božja jednostavnost ne znači siromaštvo ili prazninu, nego puninu, život i stvaralačku snagu." "Teodiceja", SD II, str. 433.

52 "Bog ne samo da je jedan nego i jedini. Kad bi bilo više apsolutnih, beskonačno savršenih bića, nijedno ne bi bilo niti apsolutno, niti beskonačno savršeno, jer bi sva beskonačna punina savršenosti drugih nedostajala prvome." *Isto*, str. 434.

53 "Bog, kao apsolutno savršeno Biće, ne može nikakve nove savršenosti dobiti niti izgubiti, jer bi prestao biti savršen. On je nepromjenjiv - ima odjedanput sve što može i mora imati pa stoga ne može ništa niti dobiti niti izgubiti." *Isto*, str. 435.

54 "Neizmjernost Božja je savršenost po kojoj je Bog prisutan u svakom mogućem prostoru. O neizmjernosti ovisi posvudašnjost koja je aktualna prisutnost u svakom stvorenom biću. Ali Bog ne počinje biti tu, kad je tijelo stvoreno, niti prestaje kad je tijelo uništeno. On je u svakom mogućem prostoru i u svim njegovim dijelovima." "Teodiceja", SD II, str. 436.

čan.⁵⁵ Ima savršeno znanje,⁵⁶ ljubav,⁵⁷ volju⁵⁸ i osobnost.⁵⁹ Bog je biće koje ima apsolutnu egzistenciju,⁶⁰ savršenu esenciju (ima u sebi puninu bitka i savršenosti), savršenu razložnost (prvi je uzrok i posljednji cilj svega).

Bog je svijetu transcendentna i imanentna zbilja. On je i osoba, ito ne samo zato što je tvorac ljudske osobnosti nego jer je osoba najviša autonomija i savršenstvo duha.⁶¹ Kao posve duhovno biće, on je slobodan. Uz egzistenciju Bog daje i slobodu. Darovanu slobodu Bog toliko respektira da ne sili nikoga priznati njegovu egzistenciju.⁶² Ipak, sloboda ne postoji

55 To znači: Bog nema početka jer On postoji nužnošću svoje naravi. Početi biti - to je nesavršenost, koja se bez apsurdnosti ne može tvrditi o beskonačno savršenom Biću. Bog nema svršetka, njegova je bit da bude. Kad bi Bog mogao imati svršetak, ne bi bio nužno, ni beskonačno, ni nepromjenjivo biće. Također, nema u njemu ni vremenske sukcesije – prošlosti, sadašnjosti i budućnosti – jer, Bog je jednostavan i nepromjenjiv. Usp. "Povijest filozofije", SD II, str. 109, 123, 146, 153; "Kozmologija", SD II, str. 367 s.; "Teodiceja", SD II, str. 436; "Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa", SD I, str. 238.

56 "Bog zna ne samo što je bilo, što jest i što će biti, nego i sve što je moguće. Razlog je tome beskonačnost božanskog uma. On sva bića, realna i moguća, spoznaje u svojoj vlastitoj biti, ukoliko je njihov egzemplarni, tvorni i finalni uzrok. Božansko znanje je intuitivno – Bog ne umuje niti zaključuje, jer je to znak nesavršenosti." Usp. "Teodiceja", SD II, str. 437.

57 "Primarni predmet božanske ljubavi, kao težnje volje za spoznatim dobrom, jest on sam, a kako je Bog beskonačno dobro, i jer on sebe spoznaje kao takovog, on ljubi sama sebe beskonačnom ljubavlju. Sekundarni predmet božje ljubavi su bića koje je stvorio ukoliko imitiraju njegovu božansku bit." *Isto*, str. 439.

58 "U Bogu ne postoji više voljnih akata, nego jedan, vječni, supstancijalni božanski Akt, koji ima za predmet beskonačno i konačno, nužno i kontingentno." *Isto*, str. 440.

59 Badrov uočava da je osobni bitak najsavršeniji poznati oblik bitka pa prema tome i Bog mora imati tu savršenost. Ona nije ograničenje (protiv panteizma i monizma). Badrov izdvaja nekoliko činjenica koje navode na zaključak da Bog mora biti osobno biće: zakonitost, harmonija i finalnost u svijetu; čovjekova duboka težnja za ljubavlju i srećom; bezuvjetni karakter moralnoga zakona; čovjekova osobnost mora imati osobni stvaralački uzrok. Usp. "Teodiceja", SD II, str. 441; "Teorija spoznaje", SD II, str. 576; "Etika", SD II, str. 779; "Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa", SD I, str. 234 s., 237.

60 "Bog, kao apsolutno duhovno Biće, jest apsolutna koincidencija sa samim sobom i svijest te koincidencije. Materijalni bitak, jer je raspršeni bitak, ne može nikada koincidirati sa samim sobom i zato predstavljati savršenost bitka, kako to Sartre pretpostavlja. I zato Bog, kao sinteza bitka i svijesti, bitka u sebi i bitka za sebe, nije nikakva kontradikcija, nego ontološka realnost u najvišem stupnju, metafizički temelj svake realnosti, bitak u svim svojim realizacijama, a ujedno i shvatljivosti bitka. Bez toga metafizičkog temelja može biti samo ništavilo i apsurd." "Ateistički egzistencijalizam. J. P. Sartre", SD I, str. 275.

61 "Samo osobni duhovni Bog može biti svijetu transcendentan i kao takav princip svijeta i višeg osobnog života (...) temelj apsolutnog karaktera spekulativnih istina i obligatnog karaktera moralnoga zakona." "Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa", SD I, str. 233 s.

62 Usp. "Ateistički egzistencijalizam", SD I, str. 200.

kao posebna, od Boga neovisna realnost. Otkloniti od Boga slobodu da bi ga se zaštitilo od zla, nije nužno jer sami pojam stvorenosti, a samim time ograničenosti i nesavršenosti, podrazumijeva mogućnost zla.⁶³

4.2. Bog i svijet

Svoj govor o Bogu Badrov uvijek počinje nužnošću dokazivanja Božje egzistencije. Opširno tumači *quinque viae* Tome Akvinskoga te nastoji pokazati da se putem kojim je išla skolastika može spoznati ne samo opći uzrok svijeta nego i Božja narav, tj. da je Bog apsolutan i neizmjeran, da je jedan, da je samosvjesno i od svijeta, kao stvoritelj, različito biće. Badrov smatra taj posao jednim od čovjekovih najvažnijih dužnosti. Iz te dužnosti izlazi temeljno dostojanstvo ljudskoga razuma: da može svojom moći preko pojavnosti svijeta dospjeti do spoznaje o postojanju "višega bića".⁶⁴ Za Badrova je ta spoznaja analogna i ograničena,⁶⁵ ali nedopustivim smatra odreći se makar i takve ograničene spoznaje. Štoviše, upravo je svijest o tako nesavršenoj spoznaji afirmacija Božje beskonačne transcendentnosti.

Stoga Badrov promatra odabrane pojave u svijetu (kontingentnost, kauzalnost, red i zakonitost...) i u kombinaciji s uzročnošću dolazi do posljednjega temelja empirije, Boga, svijetu transcendentne i imanentne stvarnosti.⁶⁶ Ovim otkrivanjem beskonačnoga, nužnog i apsolutnoga uzroka ograničeni, kontingentni i relativni svijet dobiva svoj smisao i posljednje tumačenje. Njihovo supostojanje Badrov označuje kao misterij i time radije želi priznati svoju nemoć nego nijekati te stvarnosti i završiti u apsurdu.⁶⁷

63 Usp. "Egzistencijalna filozofija Nikolaja Berdjajeva", SD I, str. 328.

64 "...iz djela Božjih može se donekle spoznati njegovo biće i njegova egzistencija. U tom nastojanju čovjek se mora služiti razumom. Inače čini metafizičko samoubojstvo." "Teodiceja", SD II, str. 411.

65 "Iako Bog za čovjeka uvijek ostaje misterij, ipak analogni govor omogućava da se upoznaju neki aspekti božanske naravi..." Važnost analogije Badrov vidi u činjenici da "ona priječi potpunu rastavu Boga i svijeta, a ujedno onemogućuje njihovu identičnost." "Teodiceja", str. 426.

66 Usp. "Konkretna filozofija Gabriela Marcela", SD I, str. 441.

67 Usp. "Povijest filozofije", SD II., str. 273 s.

Bog je stvoritelj svijeta. Stvorio je svijet iz ništa, tj. bez preegzistentne materije. Stvorenost bića tako je očita da metafizičko oko u njima zapaža pečat Stvoritelja: činjenice zakonitosti, harmonije i finaliteta u svijetu nužno pretpostavljaju jedno inteligentno i voljno, dakle osobno i apsolutno biće.⁶⁸ U Bogu Badrov otkriva ljubav. Može se reći da ta definicija Boga kao ljubavi u njega ima primat. On poistovjećuje čin stvaranja s činom ljubavi. Jer, ljubav je ekspanzivna i stvaralačka, ona se hoće priopćiti. To mu je još jedna od niti poveznica između Boga i čovjeka.

Bog je tvorac univerzalno obligatnoga moralnog zakona i fiksnoga moralnog poretka. Postojanje zla u svijetu u Badrovljevu smislu nije krunski dokaz protiv egzistencije Božje. Samo u hipotezi da nema Boga zlo, patnja i bol jesu nešto apsurdno. “Dobro u svijetu daje čovjeku ideju realnosti Božje, a zlo mu daje uvjerenje da realnost Božja, jer se ne nalazi na ovom svijetu, mora biti izvan granica ovoga svijeta.”⁶⁹ Svijetom upravlja Božja providnost.⁷⁰

5. Kritički osvrt

Badrovljeva filozofska misao zalazi u sva područja filozofije. Valja istaknuti da je ovaj mislitelj ostavio opsežan i tematski raznovrstan opus. Gotovo da nema tradicionalne filozofijske discipline koju nije obradio u sustavnom prikazu. K tome, područje njegovih znanstvenih interesa prošireno je i na psihologiju i teologiju. Badrovljeva filozofija nije samo odgojno-obrazovne naravi nego je i kritički otvorena prema ostalim filozofijama i, naravno, prema teologiji. U tom smislu, ako se pođe od povijesnih i političkih specifičnosti s kojima se susretao, ne može se naći neki isključiv stav koji bi osporavao svaki dijalog. Štoviše, upravo je povijesna patnja njegova naroda uvijek iznova nametala nužnost da se suoči s nijekanjem vlastite izvornosti pred drukčije mislećim i porobljavajućim svjetovima. On u svojim djelima pokazuje i prije Drugoga

68 Usp. “Ateistički egzistencijalizam”, SD I, str. 200.

69 “Teodiceja”, SD II, str. 453.

70 “Zar je Bog, kao beskrajna mudrost, mogao stvoriti svijet, da ga onda prepusti samom sebi i da se više ne brine za nj? Zar bi Bog, beskrajno dobar, mogao biti indiferentan prema sudbini svojih stvorova, koje je stvorio iz ljubavi? Zar se njegova svemoć ne mora trajno afirmirati u bićima koja je stvorio?” “Teodiceja”, SD II, str. 448.

vatikanskog sabora da vođenje istinskoga dijaloga nikoga ne oštećuje nego, naprotiv, proširuje i obogaćuje vlastite horizonte.

Badrovljeva filozofska misao u svojoj je biti skolastička misao. Badrov ne krije niti smatra remetećim čimbenikom u svome sustavu činjenicu da se u bitnom oslanja na neoskolastičku filozofiju. Njezina je najveća vrijednost u homogenosti i širokom polju primjenjivosti u rješavanju različitih problema. Ipak, Badrov ne njeguje apologetski stil koji bi pod svaku cijenu branio svoj stav pred antimetafizičkim tendencijama što su se javile u atmosferi jačega zamaha prirodnih znanosti i raznih ideologija. Način iznošenja miran je, pun poštovanja. Njegova misao u srazu s egzistencijalističkom filozofijom i suvremenim pogledima na svijet dobiva neslućenu širinu. On se ne libi u svoj sustav uključiti dostignuća njemu suvremene znanosti, ali i otvoreno priznati nedoumicu ili neznanje pred pojedinim misterijima svijeta, čovjeka i Boga. Valja dodati i to da je osnovo mjerilo prema kojemu Badrov procjenjuje nečiju filozofsku misao koliko je ona metafizička, a napose koliko ona afirmira ili niječe Božje postojanje.

Badrovljeva filozofska misao okrenuta je i prema religioznom doživljaju. Bitna značajka Badrovljeva mišljenja, duhovna podloga iz koje izrastaju svi njegovi pozitivni stavovi, temeljni ugođaj iz kojega niču osnovne crte njegova vlastitog filozofijskog nazora jest istina da Bog postoji i da čovjek svojim umom može spoznati njegovo postojanje. Dosljednost Badrovljeva stava očita je u svemu što je napisao. Badrov je svjestan toga da je Bog nedokučiva tajna – on stoji pred njom. Tom se Tajnom Badrov želi pri punoj svijesti dati obuhvatiti i ispuniti stvarateljskom i otkupiteljskom ljubavi. Otuda nije pretjeran zaključak da Badrovljeva filozofija vodi u teologiju, odnosno Badrova njegova filozofija vodi Bogu.

Badrovljeva filozofska misao rad je jednoga franjevca iz Bosne čiji doprinos znanosti i razvoju filozofije na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu, a time na svoj način i u BiH, ne treba zaboraviti.

Literatura

a) Citirane filozofske studije Bonifaca Badrova

- "Ateistički egzistencijalizam: Heidegger - Sartre", *Dobri pastir*, 10, 1960., str. 21-47.
- "Egzistencijalna filozofija Nikolaja Berdjajeva", *Dobri pastir*, 13-14, 1964., str. 87-163.
- "Konkretna filozofija Gabriela Marcela", *Dobri pastir*, 17-18, 1968., str. 53-75.
- "Sören Kierkegaard", *Dobri pastir*, 19-20, 1970., str. 7-33.
- "Spiritualistička filozofija Louis Lavellea", *Dobri pastir*, 15-16, 1966., str. 89-160.
- "Teistički egzistencijalizam Karla Jaspersa", *Dobri pastir*, 11-12, 1962, str. 17-42.

b) Citirana skripta Bonifaca Badrova

- "Uvod u filozofiju", *Sabrana djela: Sv. II., Predavanja iz filozofije*, Franjevački samostan Gorica – Livno i Franjevačka teologija Sarajevo, Livno – Sarajevo, 1997., str. 3-10.
- *Etika*, Sarajevo, 1958., Visoko, 1959. (Također: SD II, str. 721-792.)
- *Kozmologija*, Sarajevo, 1958. (Također: SD II, str. 351-406.)
- *Logika i metodologija*, Sarajevo 1956. (Također: SD II, str. 11-82.)
- *Opća metafizika*, Sarajevo, 1957. i 1959. (Također: SD II, str. 277-350.)
- *Pedagogija*, Humac, 1965. (Također: SD II, str. 621-720.)
- *Povijest filozofije*, Sarajevo, 1959. (Također: SD II, str. 83-276.)
- *Psihologija*, Sarajevo, 1956. (Također: SD II, str. 455-528.)
- *Teodiceja*, Sarajevo, 1959. (Također: SD II, str. 407-454.)
- *Teorija spoznaje i Filozofija znanosti*, Sarajevo, 1957. (Također: SD II, str. 529-608.)

c) Citirana djela o Bonifacu Badrovu

- BABIĆ, Mile, "Filozofske studije Bonifaca Badrova", u Bonifac BADROV, *Sabrana djela: Sv. I., Filozofske studije*, Franjevački samostan Gorica – Livno i Franjevačka teologija Sarajevo, Livno – Sarajevo, 1997.
- BADROV, Bonifac, *Sabrana djela: Sv. II., Predavanja iz filozofije*, Franjevački samostan Gorica – Livno i Franjevačka teologija Sarajevo, Livno – Sarajevo, 1997.
- "Badrov, Bonifac", *Hrvatski bibliografski leksikon*, sv. 1, Jugoslavenski leksikografski zavod MK, Zagreb, 1983.
- "Badrov, Bonifac", u Stjepan PAVIĆ (ur.), *Franjevačka klasična gimnazija u Visokom 1882-1982*, Franjevačka klasična gimnazija u Visokom, Visoko, 1983.
- BUBALO, Ivan, "Čitajući opus o. Bonifaca Badrova – utisci", *Dobri pastir*, 19-20, 1970., sv. 1-4.
- DŽAJA, Srećko: "Oproštajni govor od dra Bonifaca Badrova", *Dobri pastir*, 14, 1974., br. 1-4.
- GAVRAN, Ignacije, "Nad grobom pok. dra fra Bonifaca Badrova", *Dobri pastir*, 14, 1974., br. 1-4.
- MATKOVIĆ, Ante, "Životni put o. Bonifaca dra Badrova", *Dobri pastir*, 19-20, 1970., br. 1-4.
- PAVIĆ, Željko, "Prinos fra Bonifaca Badrova razvoju neoskolastičke misli u BiH", *Bosna Franciscana*, 7, 1999., br. 11.
- VRGOČ, Miro, "Fra Bonifac Badrov (1896.-1974.): Život i rad", *Bosna Franciscana*, 4, 1996., br. 6.